

El cos fragmentat

Una genealogia de l'art espanyol dels noranta

Curs d'art contemporani dirigit per **Imma Prieto**, comissària independent, crítica d'art i professora d'art contemporani, amb la participació de **Marcel·lí Antúnez**, **Xabier Arakistain**, **Eva González-Sancho**, **Rogelio López Cuenca** i **María Ruido**.

PROGRAMA

6 de març

Imma Prieto

Cossos fragmentats

L'11 de setembre de 1990, Jordi Colomer i Glòria Picazo van mantenir un diàleg sobre conceptes com ambigüitat, literatura, cos, museu, estructura o fragment. Una suma d'identitats inclassificades que, inconscientment, apel·laven a les diverses maneres en què la dècada es va anar estructurant.

Pensar el fragment com a metodologia, acostar-nos als detalls, al que és particular, permet pensar des de dins. També ens ajuda a no caure en el silenci o el buit que han caracteritzat algunes de les grans historiografies. En algunes imatges que complementen el projecte *Liraelastica* (1990) de Colomer, podem observar aquests cossos tatuats que incorporen paraules –llenguatge, en definitiva– com a últim reducte per acostar-se a la creació des d'una transversalitat de significants i significats. Per la seva banda, Lara Almarcegui aborda el concepte de ruïna com a desafiament. *Des de Restaurando el Mercado de Gros unos días antes de su demolición* (1995) a Sant Sebastià, o *Demoliciones: Apertura de jardín interior* (1999) a Rotterdam, Almarcegui s'instaura en el fragment com a símbol epistemològic, com a mitjà d'investigació per retornar-nos una imatge fragmentada de la realitat. Daniel García Andújar, de manera visionària, ens retorna al futur a través de *Body Research Machine* (1997), on ens interpel·la amb preguntes com: «creus que és possible construir la teva identitat, la teva sexualitat, fins i tot el teu gènere amb ajuda de la tecnologia?», o bé: «qui determina les proporcions d'un cos perfecte?» En certa mesura, la dècada dels noranta recollia la responsabilitat de tancar un cicle –tancament de segle i de mil·lenni– i la creació artística se'n va fer ressò avançant-se a aquest esperit construït o reconstruït a partir de retalls.

13 de març

Marcel·lí Antúnez

Cos tecnològic. SISTEMATÚRGIA Variétés

Articulat en format de conferència mecatrònica, Marcel·lí Antúnez ens ofereix un recorregut per la seva carrera artística a través de vídeos i demostracions interactives d'alguns fragments de les seves performances i instal·lacions activats des del seu dreskeleton (interfície corporal de naturalesa exoesquelètica). La presentació inclou els seus primers treballs amb *La Fura dels Baus* (1979-1990); el seu període mecatrònic, que comprèn des del robot *JoAn, l'home de carn* (1992) fins a *Transpèrnia* (una obra de 2004 que recull l'experiència de vols microgravitatoris duta a terme a la Ciutat de les Estrelles de Rússia), a més de les performances *Epizoo* (1994), *Afàsia* (1998) i el muskeleton titulat *Rèquiem; els treballs que giren entorn del projecte Membrana* (2006-2012), amb les performances *Protomembrana* (2006), *Hipermembrana* (2007) i *Pseudo* (2012); i finalment, un breu repàs a les seves últimes obres col·laboratives, entre les quals destaquen *Alsaxy* (2015) i *Tracapelló* (2017).

20 de març

Xabier Arakistain

Cos construït

«Als anys noranta el cos s'ha convertit en una obsessió per a Occident. No endebades, aglutina una gran part dels problemes de l'agenda social contemporània. En el cos s'hi invoquen el sexe, el gènere la sexualitat, la raça, la classe... I és travessant i combinant aquestes categories com es conformen les identitats dels subjectes. [...] El títol de l'exposició, *Trans Sexual Express*, juga amb la idea de moviment. Es tracta de posar de manifest que el "sexe", el "gènere" i la "sexualitat" són categories que s'expandeixen i travessen les identitats dels subjectes recreant la concepció de l'experiència vital i la formació de la identitat com un trànsit continu. [...] L'exposició reuneix les obres recents d'una vintena d'artistes joves que s'han format a Euskadi [...] Les seves obres estan fortament influïdes pel desenvolupament i l'impacte de les noves tecnologies, la pertinença a un univers estètic que prové de l'anomenada "cultura de club" i suposen un allunyament decisiu de la clàssica mirada patriarcal. [...] des de la tasca de comissariat s'ha tingut en compte que tots dos sexes tinguin la mateixa representació.

Aquests extractes pertanyen al text curatorial de *Trans Sexual Express*, la primera exposició que vaig comissariar. Vint anys després de la seva inauguració, aquesta conferència al MACBA aborda una sèrie de motius i reflexions que em van portar a comissariar-la i les implicacions polítiques de les decisions adoptades en el procés per donar-li la forma amb la qual finalment es va presentar al públic.

27 de març

Eva González-Sancho

Cos polític. Algunes reflexions sobre la cadena de producció de l'art

Pensar la institució no significa gaire si no s'avancen alguns dels objectius i arguments que animen a revisar un programa. Totes les institucions artístiques, poc o molt, es replantegen la manera de treballar i de portar a terme un seguit d'activitats. Al capdavant, i malgrat que alguns sostinguin el contrari, la institució està feta i conduïda per individus i no pot funcionar tota sola. Pensar completament nous models per produir, mostrar o acostar-se a l'art contemporani constitueix una altra mena de desafiament, una forma de revisió d'allò que ja existeix, una crítica en principi constructiva per a la dinàmica d'una escena, i una necessitat per al conjunt de les seves institucions públiques o privades (museus, centres d'art, escoles, fundacions...). Recordo quan em preguntava des de fora (vaig marxar d'Espanya el 1986) sobre les necessitats inherents al desenvolupament òptim de la trajectòria d'un artista (la seva formació, la visibilitat de la seva obra i la seva comercialització) pensant en alguns dels artistes espanyols de la meva generació que van sortir del país durant els anys noranta per fer postgraus, tallers i residències que no existien en el nostre context, totes vies possibles per assolir aquest doble i convergent objectiu professional: afinar una pràctica artística i una reflexió crítica emmarcada per professionals i inscriure-la en el circuit de l'art. En aquella escena hi mancaven potser dues baules essencials de la cadena de la creació artística: espais de formació i marcs de producció i investigació artística. Dues baules que sembla que encara son inexistents en moltes institucions i que animen a pensar altres cossos que els puguin donar forma.

3 de abril

María Ruido

Cos silenciada: (no) parlar amb paraules manllevades, (no) assumir històries imposades

A partir dels meus treballs *La voz humana* (1997), *La memoria interior* (2002) i *Lo que no puede ser visto debe ser mostrado* (2010), m'agradaria abordar la impossibilitat de parlar o la imposició de parlar amb un llenguatge prestat que, generalment, tenim les dones en un sistema patriarcal fal·logocèntric que cal encreuar amb qüestions de generització, racialització i classe, i on els nostres cossos són territoris d'inscripció i de lluita de diversos debats socials.

Començant pel mateix moment en què em vaig iniciar en el món de l'art i el cinema, a finals dels noranta i principis dels 2000, quan estàvem vivint la ressaca del procés transicional i de la pandèmia del VIH, m'agradaria traçar tres línies fonamentals de silenciament, però també de possibles punts de partida de desobediència i contrapoder: el silenci al qual la història ha condemnat les dones, la repressió que experimenten certs períodes o fenòmens de la nostra història –com el fenomen migratori, quan érem nosaltres els qui emigràvem– i l'oblit imposat sobre les narratives no legitimades de la nostra Transició i la nostra història més recent, controlada des dels diferents poders, des dels mitjans de comunicació i el cinema oficial, per construir un relat unívoc ple de fantasmes i buits.

Però és precisament en aquests buits, en les esquerdes, on tenim l'oportunitat d'introduir-nos per eixamplar o trencar les narratives hegemòniques.

10 d'abril

Rogelio López Cuenca

Cos social

Fetixista d'herois i de gestes, la historiografia dominant tendeix a classificar i empaquetar els més diversos esdeveniments al voltant d'unes fites que ella mateixa construeix. La Història de l'Art aplica el mateix criteri a l'hora d'abordar qualsevol fenomen o tendència en les pràctiques artístiques. Devota del sistema decimal, la Història, quan l'objecte d'estudi es troba més aviat proper en el temps, es posa decennal. Això és el que va passar amb el relat hegemònic sobre la suposada desaparició, en l'art dels anys vuitanta del segle XX, de determinats discursos característics de l'experimentació artística de les dècades prèvies; entre d'altres, la consciència de la seva condició lingüística –és a dir, social i comunicativa– o la dimensió política de la presència del cos –singular o col·lectiu– i del seu fer en l'espai públic. La «recuperació» de l'interès, per part de l'art dels noranta, pels procediments i objectius de les (velles) neoavantguardes dels seixanta i setanta revela el caràcter ideològicament interessat de les compartimentacions temporals en ús tan bon punt es contrasten els documents i els testimoniatges dels seus protagonistes.

BIOGRAFIES

IMMA PRIETO

Comissària independent i professora d'art contemporani i nous mitjans a l'EU-ERAM de la Universitat de Girona, la seva pràctica es desenvolupa a partir d'un diàleg entre comissariat, investigació i escriptura. Com a comissària, ha dut a terme projectes d'exposició en l'àmbit nacional i internacional (MNAC Museu Nacional d'Art de Catalunya; TempArtSpace, NYC; Palazzo Ca'Tron, Venècia; RAER-Roma, MUCA-ROMA Mèxic DF; Biennal de l'Istme Centroamericà, Guatemala; Fundació Joan Miró Barcelona, Palau Virreina-Barcelona Centre de la Imatge; MEIAC, Badajoz; TEA, Tenerife; ARTIUM, Vitòria; Bòlit, Girona, entre d'altres). Escriu regularment al suplement Cultura/s de La Vanguardia i a les plataformes digitals A*Desk, Campo de relámpagos i a la revista llatinoamericana Artichoke. Forma part del grup de recerca europeu ELAA (European Live Art Archive 2008-2012). El 2017 realitza el seu primer documental, *Eco de Primera muerte*, i el 2018 rep el Premi Internacional a la Crítica d'Art GAC.

MARCEL·LÍ ANTÚNEZ ROCA

Marcel·lí Antúnez Roca és internacionalment reconegut dins de l'art electrònic i l'experimentació escènica, especialment a través de les seves performances mecatròniques i les seves instal·lacions interactives. La seva trajectòria comprèn un període de trenta anys, durant els quals ha desenvolupat un univers visual absolutament personal i iconoclasta basat en una reflexió sobre sistemes de producció artística, que ell anomena Sistematúrgia. La seva obra inclou performances mecatròniques –de vegades amb robots–, instal·lacions interactives i col·laboracions amb col·lectius, entre els quals destaca La Fura dels Baus, del qual va ser fundador i líder als anys vuitanta. Als noranta, ja en solitari, les seves obres s'inscriuen en l'esfera de la instal·lació i la performance, totes impregnades per la tecnologia digital. El 2010 inicia una sèrie de treballs en formats diversos sota el nom d'Arsenale delle Apparizioni. Actualment desenvolupa obres col·laboratives, entre les quals destaquen *Alsaxy* (2015) i *Tracapelló* (2017).

Més info: www.marceliantunez.com

XABIER ARAKISTAIN

Xabier Arakistain és comissària d'art. Des de la seva primera exposició el 1999, *Trans Sexual Express*, incorpora la categoria sexe com a criteri curatorial. Ha comissariat retrospectives dedicades a artistes crucials de l'art feminista com Margaret Harrison, Judy Chicago o Guerrilla Girls. Entre 2007 i 2011 va dirigir el Centro Cultural Montehermoso amb un projecte pioner en el desenvolupament i l'aplicació de polítiques d'igualtat entre els sexes en l'àmbit de l'art, el pensament i la cultura contemporanis. Ha comissariat exposicions col·lectives com Kiss Kiss Bang Bang. 86 pasos en 45 años de arte y feminismo (2007), La mirada iracunda (2008, amb Maura Reilly), *Living Together* (2009, amb Emma Dexter), *What I See. Susan Hiller* (2010, amb Beatriz Herráez) o *Kick in the Eye. Ocho estrategias feministas para interrumpir la mirada masculina* (2011), a institucions com el Museo de BBAA de Bilbao, Azkuna Zentroa, Musée d'art contemporain de Bordeaux, FRAC Lorraine, Whitechapel Gallery, Matadero Madrid o Montehermoso. Des de l'any 2008 codirigeix, amb l'antropòloga Lourdes Méndez, el curs anual interdisciplinari, internacional i intergeneracional «Perspectivas feministas en las producciones artísticas y las teorías del arte».

EVA GONZÁLEZ-SANCHO

Eva González-Sancho Bodero és curadora, interessada en la definició de nous models per a l'art contemporani i la seva producció, i en la construcció de l'espai públic, el llenguatge i les pràctiques artístiques que defineix com a «no autoritàries». González-Sancho ha estat directora i comissària del MUSAC, Lleó (2013) i del Frac Bourgogne, Dijon (2003-2011); curadora i directora de l'Etablissement d'en Face Projects (Brussel·les, 1998-2003) i professora d'Història de les Exposicions a la Universitat Metz (2001-2004). Ha engegat i dirigit diversos programes de residència d'artistes a França. Responsable de més de cinquanta exposicions, entre els seus projectes curatorials destaquen Lofoten International Art Festival (LIAF) 2013, l'exposició monogràfica de Dora García *¿Dónde van los personajes cuando la novela se acaba?* (CGAC, Centro Galego de Arte Contemporánea, 2009), l'exposició Armando Andradetudela: *Hier, aujourd'hui, demain. Aujourd'hui, demain, hier. Demain, hier, aujourd'hui* i l'exposició *TIGHT: Rita McBride & Koenraad Dedobbeleer* (2008) al FRAC Bourgogne. Actualment comissària, amb Per Gunnar Eeg-Tverbakk, la primera Biennial d'Oslo en l'espai públic, fundada per l'Agència d'Afers Culturals de la ciutat noruega, que obrirà el pròxim maig de 2019.

MARÍA RUIDO

María Ruido és realitzadora, artista visual, investigadora i docent. Treballa de professora al Departament d'Arts Visuals i Disseny de la Universitat de Barcelona, i és membre de diversos grups de recerca entorn de la representació i les seves relacions contextuais. Des del 1998, desenvolupa projectes interdisciplinaris sobre la construcció social del cos i la identitat, els imaginaris del treball en el capitalisme postfordista, i la construcció de la memòria i les seves relacions amb les formes narratives de la història. Més recentment ha treballat sobre les noves formes dels imaginaris decolonials i les seves possibilitats emancipatòries. Entre les seves produccions destaquen les performances en vídeo i els assajos documentals *La memoria interior* (2002), *tiempo real* (2003), *Ficciones anfibias* (2005), *Plan Rosebud* (2008), *ElectroClass* (2011), *Le rêve est fini* (2014), *L'oeil impératif* (2015), *Mater Amatísima* (2017) i *Estado de malestar* (2019). Els seus assajos visuals formen part de les col·leccions permanents del MNCARS, MACBA, CA2M, CGAC, Archi OVNI o Fundación Caja Madrid. Des de principis dels anys dos mil, ha participat en nombrosos projectes expositius estatals i internacionals, així com en festivals de cinema i vídeo.

ROGELIO LÓPEZ CUENCA

Filòleg, poeta i artista visual, va ser membre fundador d'Agustín Parejo School, un col·lectiu activista que, a finals dels anys setanta, organitzava manifestacions, concerts i exposicions, realitzava edicions literàries, filosòfiques i musicals, intervencions poètiques a l'espai urbà, practicava el copy art i la poesia experimental i va produir el «clip musical» *Hirnos d'Andalusia* (1986). Tot i que, des de finals dels vuitanta, comença a signar les seves obres de manera individual, continua entenant la creació artística com una pràctica col·laborativa i processual. Treballa sobre i amb el llenguatge partint de material trobat en els mitjans de comunicació de masses i en la publicitat. Els enunciats originals són sotmesos a una transformació lingüística que els converteix en missatges poètics-irònics-polítics publicats en suports informatius o publicitaris habituals, com enganxines –*Bouquets* (1989), *Warning Art* (1994), *Real Zone* (1991), *Phone/Poem* (1991), *Du calme* (1994)–; cartells –*Babble Gun* (1989), *Sin ir más lejos* (1991)–; rètols –*Traverser* (1990), *Decret número 1* (1992), *New World Order* (1991)–; cintes d'abalament –*Do not cross. Art scene* (1991-2006); o mupis –*Warning Flag* (1992), *WORD\$WORD\$WORD\$* (1994). També pertanyen a aquest últim projecte els videopoemes que, amb el títol *Segundos fuera*, es van inserir el 1994 a la publicitat emesa per Canal Sur. Des dels noranta, treballa sobre la crisi migratòria de l'estret de Gibraltar, inves-

tigant-ne la representació als mitjans de comunicació i la construcció de la identitat de l'altre en obres com *L'âme du voyage*, *No limits*, *Euroflag*, *Bienvenidos* (1996) o *Schengen Accès Sud* i *Schengen Nautics* (1998).

BIBLIOGRAFIA GENERAL RECOMANADA

AGAMBEN, G. (2014). *L'uso dei corpi*. Neri Pozzi Editori, Vicenza.

BREA, J. L. (1999). *El punto ciego. Arte español de los años 90*. Ediciones de la Universidad de Salamanca.

BUTLER, J. (2015). *Cuerpos aliados y lucha política. Hacia una teoría preformativa de la asamblea*. Paidós, Barcelona.

FERNÁNDEZ POLANCO, A. (2007). *Cuerpo y mirada, huellas del siglo XX*. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.

FISCHER-LICHTE, E. (2004). *Estética de lo performativo*. Abada Editores, Madrid.

FOSTER, H. (2017). *Malos nuevos tiempos. Arte, crítica, emergencia*. Akal, Madrid.

GUASCH, A. M. (2000) *El arte último del siglo XX*. Alianza editorial, Madrid.

GUASCH, A. M. (2016) *El arte en la era de lo global 1989-2015*. Alianza Forma, Madrid.

NANCY, J. L. (2010). *Corpus*. Arena Libros, Madrid.

RAMÍREZ, J. A. (1998). *Corpus solus. Para un mapa del cuerpo en el arte contemporáneo*. Ediciones Siruela, Madrid.

SÁNCHEZ, J. A.; CONDE-SALAZAR, J. (2001). *Cuerpos sobre blanco*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.